

УЧАСТЬ КРИМІНАЛІТЕТУ В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Микола Чаплик

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології управління, завідувач соціологічної науково-дослідної лабораторії кафедри соціології управління Донецького державного університету управління, вул. Карпінського, 58, Маріуполь, 87513, Україна, mchaplyk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2227-0039>

У статті розглядається участь криміналітету в російсько-українській гібридній війні. Здійснюється аналіз публікацій західних та вітчизняних науковців за обраною автором проблематику. Акцентується брак теоретичних та емпіричних соціологічних студій щодо участі криміналітету в гібридній війні. Описується емпірична база статті, в якості якої виступили результати авторського дослідження проведеного за допомоги таких методів, як спостереження, неформалізоване інтерв'ю та аналіз документів. Надається характеристика вітчизняного криміналітету, зокрема в таких його формах, як традиційний неорганізований криміналітет (особи, які вчиняють будь-які загальнокримінальні та професійні злочини), груповий криміналітет (групова злочинність, у тому числі злочини, що вчиняються квазігрупами – нестійкими соціальними групами), організований криміналітет (діяльність організованих злочинних груп, злочинних організацій). Розглядається кримінальний потенціал Донбасу як ресурс гібридної війни. Здійснюється аналіз способів залучення криміналітету до участі в гібридній війні, зокрема розглядаються такі способи, як вербування шляхом матеріального заохочення, рекрутинг шляхом «мобілізації», залучення шляхом вибору між двома альтернативами: позбавлення волі або участь у війні тощо. Розглядається участь криміналітету в війні й з власної ініціативи. Окрема увага приділяється впливу російських спецслужб на організовану злочинність, зокрема на «зłodіїв у законі» з метою їхнього залучення до участі в гібридній війні. Акцентується той факт, що на тимчасово окупованих територіях залишилася більшість пенітенціарних закладів регіону, в'язні яких є потенціальним людським ресурсом гібридної війни. Аналізуються форми участі криміналітету в гібридній війні: участь у масових антидержавних акціях з метою дестабілізації ситуації в країні, у бойових діях, диверсіях, терактах тощо. Відзначається роль криміналітету в погіршенні криміногенної ситуації в українському суспільстві в умовах гібридної війни. Наводяться свідчення учасників подій з обох сторін конфлікту щодо участі криміналітету в гібридній війні. Розкриваються особливості боротьби з криміналітетом на тимчасово окупованих територіях в умовах переходу від керованого хаосу до умовного соціального порядку.

Ключові слова: гібридна війна, криміналітет, кримінальний натопв, злочинна організація, аномія, девіантна поведінка, соціологія злочинності.

В статье рассматривается участие криминалитета в российско-украинской гибридной войне. Проводится анализ публикаций западных и отечественных ученых соответственно выбранной автором проблематике. Акцентируется внимание на недостатке теоретических и эмпирических социологических исследований касающихся участия криминалитета в гибридной войне. Описывается эмпирическая база статьи основой которой являются результаты авторского исследования, проведенного методами наблюдения, неформализованного интервью и методом анализа документов. Дается характеристика отечественного криминалитета, в частности таких его форм, как традиционный неорганизованный криминалитет (лица, которые совершают любые уголовные и профессиональные преступления), групповой криминалитет (групповая преступность, в том числе преступления, совершаемые квазигруппами – неустойчивыми социальными группами), организованный криминалитет (деятельность организованных преступных групп, преступных организаций). Рассматривает-

ся криминальный потенциал Донбасса как ресурс гибридной войны. Осуществляется анализ способов привлечения криминалитета к участию в гибридной войне, в частности рассматриваются такие способы, как: вербовка путём материального поощрения, рекрутинг путём «мобилизации», привлечение путём выбора между двумя альтернативами: лишение свободы или участие в войне и т. д. Рассматривается участие криминалитета в войне и по собственной инициативе. Отдельное внимание уделяется влиянию российских спецслужб на организованную преступность, в частности на «воров в законе» с целью их привлечения к участию в гибридной войне. Акцентируется тот факт, что на временно оккупированных территориях осталось большинство пенитенциарных учреждений региона, заключенные которых являются потенциальным человеческим ресурсом гибридной войны. Анализируются формы участия криминалитета в гибридной войне: участие в массовых антигосударственных акциях с целью дестабилизации ситуации в стране, в боевых действиях, диверсиях, терактах и т. д. Отмечается роль криминалитета в ухудшении криминогенной ситуации в украинском обществе в условиях гибридной войны. Приводятся свидетельства участников событий с обеих сторон конфликта касательно участия криминалитета в гибридной войне. Раскрываются особенности борьбы с криминалитетом на временно оккупированных территориях в условиях перехода от управляемого хаоса к условному социальному порядку.

Ключевые слова: гибридная война, криминалитет, криминальная толпа, преступная организация, anomie, девиантное поведение, социология преступности.

The participation of criminals in a hybrid war: a look through the prism of Ukrainian realities

Chaplyk Mykola

associate professor of the Department of sociology of management, Donetsk State University of Management (Mariupol), Karpinskogo St., 58, Mariupol, 87513
mchaplyk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2227-0039>

The article considers the participation of criminals in the Russian-Ukrainian hybrid war. The publications of Western and national scientists are analyzed according to the problem chosen by the author. The lack of theoretical and empirical sociological studies on the involvement of criminality in the hybrid war is emphasized. It describes the empirical basis of the article, which presented the results of the author's research conducted with the help of such methods as observation, informal interview and document analysis. The characteristics of domestic criminality are given, particularly in such forms as traditional unorganized criminality (persons committing any general and professional crimes), group criminality (group crime, including crimes committed by quasi-groups - unstable social groups), organized criminality (activities of organized crime groups, criminal organizations). The criminal potential of the Donbass as a resource of hybrid war is considered. The ways of involving criminality in participating in hybrid war are analyzed, in particular such ways as: recruiting through material incentives, recruiting through "mobilization", engaging by choosing between two alternatives: imprisonment or participation in war, etc. The involvement of criminality in war and on its own initiative is considered. Particular attention is paid to the influence of Russian intelligence services on organized crime, in particular, the «thieves in law» with a view to their involvement in the hybrid war. It emphasizes the fact that most penitentiary institutions in the region remained in the temporarily occupied territories whose prisoners are the potential human resource of the hybrid war. The forms of participation of criminals in hybrid war are analyzed: participation in mass anti-government actions to destabilize the situation in the country, in combat actions, sabotage, terrorist attacks, etc. The role of criminality in worsening the criminogenic situation in Ukrainian society in the conditions of hybrid war is noted. The testimony of participants in events on both sides of the conflict regarding the involvement of criminality in the hybrid war is presented. The features of the fight against criminality in temporarily occupied territories are revealed in the conditions of transition from managed chaos to conditional social order.

Keywords: hybrid war, criminals, criminal crowd, criminal organization, anomie, deviant behavior, sociology of crime.

Постановка проблеми. Події в Україні, які розпочалися у 2014 році та тривають по сьогоднішній день, не підходять під визначення війни у її традиційному розумінні. Водночас вони являють собою приклад гібридної війни як війни нового типу. Гібридна війна спирається на властиві для неї способи ведення та ресурси. Одним із ресурсів гібридної війни виступає криміналітет. Варто зазначити, що представники кримінального світу неодноразово брали участь у війнах, революціях, повстаннях та інших буремних подіях протягом всієї історії людства. Водночас використання кримінального ресурсу саме у гібридній війні відкриває нову сторінку у дослідженнях участі криміналітету у війнах та є важливим для розуміння сутності даного явища з науково-практичної точки зору, в тому числі й у фокусі соціології, зокрема в межах соціології девіантної поведінки та соціології злочинності.

Аналіз досліджень і публікацій з даної проблеми. При розгляді даної проблеми автор спирався на ідеї Е. Дюркгайма, а саме, на його концепцію аномії як стану руйнування або ослаблення нормативної структури суспільства [1, с. 71] та її подальше трактування у соціологічній думці [1; 2]; на концепції кримінального натовпу, зокрема на поясненні даного соціального явища Г. Тардом [3-4], Г. Лебоном [5], С. Сигеле [6], а також на поглядах щодо поведінки людини в умовах криз, революцій та війн з точки зору соціології революції П. Сорокіна [7, с. 266-294].

Питання ролі криміналітету в гібридній війні розглядаються в роботі І. Рущенка «Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога» [8]. Зокрема, автор присвячує окремий параграф вищезазначеної монографії огляду ролі криміналітету та криміналізованих еліт у російсько-українській гібридній війні [8, с. 67-94]. Злочинців, членів організованих кримінальних угруповань український соціолог відносить до «хитких соціальних сегментів», які використовуються супротивником [8, с. 36]. У роботі аналізуються підривні соціальні технології, до яких активно залучається криміналітет, зокрема технологія створення кримінального натовпу [8, с. 210-226] та технологія заколоту і захоплення влади у містах [8, с. 226-232]. Акцентуючи на ролі кримінального натовпу у гібридній війні, автор зазначає, що «новим предметом

є штучне створення кримінального натовпу як інструменту «м'якої» зброї в арсеналі гібридної війни» [8, с. 212].

Роль криміналітету в гібридній війні аналізується в колективній монографії за редакцією В. Горбуліна [9, с. 275]. У контексті обраної нами проблеми заслуговують на увагу ідеї А. Лобанової щодо соціальної мімікрії та її окремих форм. На думку дослідниці, «...втрачають свою ідентичність, набуваючи рис соціальних міметитів (сепаратистів, терористів) також практично усі люди із кримінальним минулим, навіть ті, які б хотіли повернутися до нормального життя» [10, с. 64]. Здійснений нами аналіз наукових публікацій, присвячених участі криміналітету в гібридній війні на сході України, свідчить про те, що науковці, зокрема соціологи, поки що не приділяють цій проблемі достатньої уваги, що, на нашу думку, зумовлюється складністю дослідження криміналітету та латентністю злочинності як соціального явища. З огляду на це, актуалізується потреба більш глибокого теоретичного та емпіричного аналізу зазначеної нами проблеми. Однією із спроб такого аналізу є ця публікація.

Отже, метою даної статті є визначення ролі криміналітету в сучасній російсько-українській гібридній війні.

В якості емпіричної бази нашої статті виступили дані, отримані автором за допомогою такого методу збору емпіричної інформації, як метод спостереження, завдяки якому змогли простежити за ситуацією в місті Донецьку навесні-влітку 2014 року, зокрема спостерігати погіршення криміногенної ситуації, сплеск злочинності на вулицях міста, аномічний стан його мешканців, факти вербування криміналітету для участі у протиправних діях представником країни-агресора. Результати спостереження фіксувалися у щоденниках спостереження із подальшим аналізом та контролем обґрунтованості отриманої інформації. Крім того, емпіричну базу нашої роботи складають дані, отримані шляхом застосування методу неформалізованого інтерв'ю з колишніми засудженими та методу аналізу документів, зокрема інформації з відкритих джерел, в першу чергу, з офіційних джерел правоохоронних органів та інших силових структур, інформації, озвученої їхнім керівництвом та офіційними представниками, а також публікацій в електронних ЗМІ за період з 2014 року по 2018 рік.

Виклад основного матеріалу. Для початку розглянемо, що собою являє вітчизняний криміналітет в якості ресурсу гібридної війни. З наукової точки зору в українському суспільстві існують: 1) традиційний неорганізований криміналітет, до числа якого входять особи, які вчиняють насильницькі злочини, корисливі злочини, злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, рецидивні злочини та будь-які інші загальнокримінальні та професійні злочини; 2) груповий та організований криміналітет, до яких відносять групову злочинність, у тому числі, злочинність, яка вчиняється нестійкими соціальними групами (квазі-групами); злочинність організованих злочинних груп та угруповань; злочинність злочинних організацій. Найбільш організованими та структурованими є злочинні організації, зокрема злочинна спільнота «злочинці у законі» [11, с. 509-512; 12].

При розгляді вітчизняного криміналітету варто зважати на фактор соціальної мобільності представників кримінального світу в бізнес та економічну сферу, органи державного управління та місцевого самоврядування і врешті республіканську політику в 1990-2000-і роки. Період переходу від соціалізму до капіталізму та первинне накопичення капіталу в Україні мали відчутне кримінальне забарвлення. Потрібно мати на увазі, що в корумпованій країні, якою на даний момент залишається Україна, поширеність «білокомірцевої» злочинності, зв'язки економічної та політичної еліти, а також окремих представників правоохоронних структур та судової системи із криміналітетом є доволі типовим явищем. У зв'язку із цим, І. Руценко говорить про криміналізовані еліти, до складу яких входять криміналізовані політики, продажні судді, «перевертні у погонах», тіньові ділки, нові кримінальні авторитети, професійні злочинці [8, с. 69].

Окремо варто зупинитися й на деяких особливостях Донбасу в криміногенному сенсі. В цілому області півдня та сходу країни, зокрема Донецька та Луганська, за статистикою є більш криміногенними у порівнянні із іншими регіонами країни [13, с. 189-190]. У цих регіонах проживає відчутна частка осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності, відбували покарання тощо [14, с. 97]. На ряді підприємств Донбасу використовувалася праця засуджених. На території регіону відбува-

лися інтенсивні міграційні процеси, а його населення формувалося, в тому числі, й за рахунок тих, хто звільнявся із місць позбавлення волі, мав проблеми із законом тощо. Серед окремих соціальних груп регіону та в окремих населених пунктах достатньо поширеною є кримінальна субкультура. Таким чином, у цих регіонах країни досить багато осіб із кримінальним бекграундом, які потенційно могли бути використані в якості ресурсу гібридної війни.

У Донецькій та Луганській областях зосереджено найбільшу кількість пенітенціарних закладів. Так, у Донецькій області зосереджено 20 виправних закладів, серед них: 15 виправних колоній, 2 виправних центри, 1 слідчий ізолятор та 2 установи виконання покарань. У Луганській області – 16 виправних закладів (13 виправних колоній, 2 виправні центри, 1 слідчий ізолятор та 1 установа виконання покарань) [15]. Після початку війни на тимчасово окупованій території залишилась більшість виправних установ Донбасу (15 – у Донецькій області та 15 – у Луганській області) [15].

Зазначимо, що криміналітет як ресурс гібридної війни складається із представників як традиційного неорганізованого криміналітету, так і представників організованої злочинності Донбасу та країни в цілому, осіб, які відбували покарання в пенітенціарних установах, осіб, які були незаконно звільнені з установ виконання покарань на території Донецької та Луганської областей, зокрема «мобілізованих» у цих установах на тимчасово окупованих територіях [16, с. 79; 17].

Крім того, потрібно брати до уваги й російський криміналітет, а саме: представників російського традиційного неорганізованого криміналітету; осіб, які були завербовані в російських установах виконання покарань; російську організовану злочинність, зокрема представників злочинної організації (спільноти) «злочинці у законі» і т. ін. [16, с. 79; 18; 19].

Шляхи потрапляння, причини та мотиви участі криміналітету у війні. Залучення криміналітету до участі у гібридній війні здійснювалося як способом вербування шляхом матеріального заохочення, рекрутування шляхом «мобілізації», тиску або шантажу, наприклад шляхом постановки перед дилемою: або в тюрму, або на війну, так і шляхом участі криміналітету у війні

з власної ініціативи та через особисту зацікавленість в участі у війні.

Такий спосіб залучення, як вербування шляхом матеріального заохочення, здійснювався представниками російських спецслужб та інших силових структур стосовно людей із кримінального середовища, зокрема осіб, які ведуть кримінальний спосіб життя, або осіб, які мають зв'язки із кримінальним світом. Представники криміналітету, крім матеріального стимулювання, як правило, отримували і зброю, що для них є не менш важливим, ніж гроші. Залучення криміналітету до гібридної війни на її початковій стадії було зумовлене тим, що для роздмухування конфлікту країна-агресор не мала достатніх людських ресурсів. Браком ресурсів було зумовлене й завезення людей із російської сторони на мітинги, закидання диверсійних груп на українську територію і т. ін. Такий спосіб залучення криміналітету на початку гібридної війни, на нашу думку, актуальний і по сьогоднішній момент. Зокрема, країна-агресор може й надалі вербувати криміналітет в українському тилу для дестабілізації як криміногенної, так і політичної ситуації в нашій країні.

Інший спосіб – це вербування осіб, які звільняються з пенітенціарних закладів. Про участь у гібридній війні вчорашніх засуджених говорять як представники українських силових структур, так і місцеві жителі. Варто розуміти, що значну частину засуджених в українських установах виконання покарань як до війни, так і на даний час складають представники соціально депривованих та вразливих верств населення. В даному разі також використовується спосіб вербування шляхом матеріального заохочення, однак, на нашу думку, він не обов'язково може бути вирішальним при виборі колишнім засудженим альтернативи участі в гібридній війні. Адже через соціальну дезадаптованість для таких осіб і так існує висока вірогідність поглинання у вир гібридної війни у випадку їхнього потрапляння після звільнення у суспільство, яке знаходиться у стані аномії.

Ще один спосіб залучення криміналітету із місць позбавлення волі – це звільнення в обмін на службу у незаконних збройних формуваннях та «мобілізація» осіб, які утримуються в установах виконання покарань. Він перш за все застосовується в пенітенціарних установах на тимчасо-

во окупованих територіях [17]. Інформація про «мобілізацію» засуджених до лав незаконних збройних формувань з'явилася у ЗМІ влітку 2014 року [20; 21], коли «ДНР-ЛНР» була на межі розгрому. На даний час в умовах позиційної війни на тимчасово окупованих територіях нагальної потреби в широкій мобілізації осіб із числа засуджених у місцях позбавлення волі не існує.

Ще один спосіб залучення, схожий із попереднім, – це вербування представників криміналітету, осіб, які порушили закон до участі у гібридній війни в обмін на закриття або непорушення кримінальної справи. Зокрема, даний тип рекрутингу використовувався російською стороною шляхом постановки людини, яка порушила закон, перед дилемою: або позбавлення волі, або участь у війні на Донбасі [22].

На окрему увагу заслуговує такий шлях залучення криміналітету, як вплив або тиск на організовану злочинність з метою її залучення до дестабілізації криміногенної, а також політичної ситуації в українському суспільстві. Подібний спосіб залучення застосовується до представників організованої злочинності, зокрема до злочинної організації (спільноти) «зłodіїв в законі».

Криміналітет може брати участь у гібридній війні, як вже зазначалось, і з власної ініціативи. Є різні причини, за яких криміналітет вступає в гібридну війну за власним бажанням. На персональному рівні, по-перше, через те, що військові дії надають можливість збагатитися кримінальним способом; по-друге, через те, що під час хаосу, який супроводжує військові дії, можна зробити карколомну кар'єру внаслідок стрімкої соціальної мобільності; по-третє, знаходячись на тимчасово невідконтрольній території, можна сховатися від правосуддя, уникаючи кримінальної відповідальності за вчинені раніше злочини, тощо. Людина з кримінальним менталітетом та судимостями за плечима, вдягнувши військову форму та взявши до рук зброю, отримувала своєрідну «індульгенцію» на колишні злочини та право на майбутні злочини, але вже у статусі не банального кримінальника, а «борця» за певну ідею.

На більш організованому рівні криміналітет може створювати організовані злочинні угруповання під виглядом або всередині збройних формувань по обидві сторони лінії фронту. Особливо це актуально для

самодіяльних збройних груп, які реально нікому не підпорядковуються. Для організованої злочинності військові дії створюють можливість налагодити серйозний кримінальний бізнес, наприклад контрабанду, наркоторгівлю, торгівлю зброєю, людьми, краденими автомобілями та іншими речами тощо. Тобто участь у військових формуваннях дає змогу криміналітету вирішувати питання як на рівні неорганізованої, так і на рівні організованої злочинної діяльності.

Таким чином, варто розуміти, що у гібридній війні криміналітет може переслідувати власні цілі та є ситуативним союзником. І це, на нашу думку, добре усвідомлюють ті, хто займається його залученням до участі в гібридній війні.

Особливості залучення та функції криміналітету в гібридній війні на різних етапах. Варто зазначити, що на різних етапах гібридної війни криміналітет залучався та продовжує залучатися для виконання різних цілей та завдань. Так, на першому етапі гібридної війни навесні 2014 року криміналітет активно використовувався для дестабілізації ситуації в країні. Криміналітет був однією з тих сил, яка повинна була розгойдувати ситуацію та наповнювати кримінальний натовп [23; 24; 25]. Коли маховик війни та супроводжуючої її пропаганди почав набирати чимдуж більших обертів, збільшуючи кількість жертв серед мирного населення та градус ненависті, в орбіту війни почало потрапляти й цивільне населення, яке до цього було більше спостерігачем за ситуацією.

На сучасному етапі війни, яка з весни 2015 року має характер позиційної, криміналітет використовується в бойових діях, диверсійній та терористичній діяльності. Представників криміналітету вербують російські спецслужби та проросійські квазі-структури для вчинення диверсій та терактів на українській території. Зокрема, є факти використання осіб, які звільняються із установ виконання покарань на тимчасово окупованих територіях, для диверсійної та терористичної діяльності на території України [26; 27].

У ситуації, коли гібридна війна знаходиться у негарячій стадії, криміналітет також активно залучається, власне, до традиційних кримінальних практик з метою дестабілізації криміногенної ситуації в країні. Крім того, криміналітет може бути залуче-

ним і для політичної дестабілізації українського суспільства. Наприклад, шляхом використання його для побиття або інших провокацій щодо учасників проросійських заходів, хресних ходів тощо [28].

В цілому криміналітет залучається до участі у гібридній війні з метою реалізації таких цілей та завдань: для здійснення традиційних кримінальних практик з метою погіршення криміногенної ситуації в країні; для здійснення антидержавних політичних акцій, спрямованих проти держави та її інститутів з метою дестабілізації ситуації в Україні; для участі у бойових діях, у терористичній та диверсійній діяльності [29, с. 126-127]. Крім того, на всіх етапах гібридної війни криміналітет залучається до збору інформації, до організації провокацій з метою політичної дестабілізації суспільства тощо.

Свідчення про участь криміналітету в гібридній війні. Про участь криміналітету в гібридній війні є достатньо свідчень із різних джерел. Заслужують на увагу свідчення безпосередніх учасників подій із числа відомих осіб. Так, з української сторони екс-начальник міської міліції м. Горлівки А. Кривченко та його заступник Г. Приступа, описуючи тих, хто захоплював горлівську міліцію у квітні 2014 року, зазначали, що вони впізнавали у натовпі колишніх злочинців: «у цьому натовпі багато наших колишніх підопічних: розбійників, по три рази засуджених, наркоманів, злодіїв. Кабінети моїх співробітників просто очистили, всі цінні речі викрали. Це справжнє обличчя цих «революціонерів» [30]. Колишній міський голова Маріуполя Ю. Хотлубей, який безпосередньо зіштовхувався із кримінальним натовпом у місті навесні 2014 року, зазначав: «...Там взагалі не було порядних людей. У цьому протесті криміналітет чітко задавав тон...і місцевий, і привезений. А рулили всім російські спецслужби» [31].

Про участь криміналітету в гібридній війні є достатньо інформації і з боку представників російських та проросійських сил. Так, наявність криміналітету в лавах проросійських бойовиків підтверджували їхні лідери. Зокрема, командир батальйону «Восток» О. Ходаковський зазначав, що «...недобрі бородаті люди на вулицях міста. Це нас хвилює. Ми знаємо, що левова частка... Ну вибачте, не левова, але дуже серйозний

відсоток ополченців – це люди, по правді кажучи, маргінали, асоціальні та інші» [32]. У листопаді 2015 року російський диверсант, колишній «міністр оборони ДНР» І. Гіркін («Стрелков») зазначав, що через погані умови до лав «ополчення» замість місцевого люду приходять «бомжі та напівбомжі, яких влаштує навіть те, що пияцтво повальне, наркоманія найдикіша» [33]. На що польовий командир «Моторола» (А. Павлов) заявив, що «наші люди не надто були схожі на бомжів», та водночас визнав, що, «звичайно, є певний процент алкоголіків та наркоманів. Цей процент є, і з ним борються спеціально підготовлені люди» [34].

Варто сказати й про свідчення участі криміналітету в гібридній війні на українській стороні. Так, О. Турчинов, на той час виконуючий обов'язки Президента України, а зараз секретар Ради національної безпеки і оборони України зазначає: «Пам'ятаю одну зустріч з батальйонами на фронті, з добровольчими підрозділами, на якій один з присутніх, весь у наколках, спитав: «Начальник, а амністія буде чи ні? Там у нас хлопці цікавляться». Запитую, а що за хлопці? «Ну там таке...вбивства, розбої». Так, це було. Але це було нетипово, окремі випадки» [35].

Найбільш резонансним випадком участі осіб із кримінальним минулим у гібридній війні на українському боці є історія роти міліції особливого призначення «Торнадо» та її екс-командира Р. Онищенка, який у своїй біографії мав декілька судимостей та у довоєнний час займався нелегальним видобутком вугілля. Із початком війни Р. Онищенко втратив контроль над нелегальним бізнесом та вступив до добровольчого батальйону «Шахтарськ», очоливши його. Згодом батальйон було розформовано за мародерство, а з частини його бійців було створено роту міліції «Торнадо». Незабаром за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти цивільного населення під час війни Р. Онищенко та декількох його підлеглих було засуджено до позбавлення волі на тривалий термін [36], що може зайвий раз підтверджувати, що, як правило, колишніх злочинців не буває.

Ставлення організованого криміналітету до сторін конфлікту. Питання про ставлення організованого криміналітету до сторін конфлікту в гібридній війні, мабуть,

є найбільш складним та не однозначними, в першу чергу, через те, що кримінальний світ є однією з найбільш важкодоступних для дослідження сфер суспільства. Як вже зазначалося вище, криміналітет не є цілісним утворенням та є присутнім по різні сторони лінії фронту. Про певну консолідовану позицію у даному разі мова може йти у випадку із злочинними організаціями, але з певним застереженням. Щодо злочинної організації «зłodіїв у законі» в електронних ЗМІ зустрічалася різна, у тому числі й протилежна за змістом, інформація. Наприклад, російська журналістка Ю. Латиніна весною 2014 року заявила, що «донецькі зłodії висловилися за Україну та почали зачищати від проросійських сепаратистів захоплені будівлі» [37]. Також у ЗМІ з'являлася інсайдерська інформація й іншого змісту: що лідери українського кримінального світу зайняли позицію нейтралітету щодо свого ставлення до військового конфлікту [38]. Зазначимо, що через закритість криміналітету для сторонніх подібну інформацію важко підтвердити або спростувати.

Водночас представники криміналітету можуть мати різні точки зору на ту чи іншу проблему в межах своєї соціальної групи. До речі, в історії відомий випадок, коли злочинна організація «зłodіїв у законі» не змогла виробити одностайної думки з приводу ставлення до участі у Другій Світовій війні з нацистами та розкололася з даного питання.

З інших джерел, а саме за інформацією, яка є у представників вітчизняних правоохоронних органів, діяльність російських «зłodіїв у законі» скеровується спецслужбами Російської Федерації [39; 18; 19]. У зв'язку із цим, варто зазначити ще одну важливу деталь: кількість «зłodіїв в законі» в Україні в порівнянні з довоєнним часом зросла в десятки разів [40; 41]. «Зłodії в законі» переважно прибувають до України із Росії, у тому числі з Кавказу, та негативно впливають на криміногенну ситуацію в українському суспільстві. Зважаючи на той факт, що «зłodії в законі» можуть бути несамотійними у своїх діях та знаходитися під впливом спецслужб країни-агресора, посилення даної злочинної організації в українському суспільстві містить загрозу суспільній та національній безпеці [39].

Конфлікти між криміналітетом та проросійськими бойовиками. Варто зазна-

чити, що не завжди стосунки проросійських бойовиків та місцевого криміналітету були дружніми або нейтральними, мала місце й боротьба між ними. Причини конфлікту полягали, в першу чергу, в боротьбі за економічні ресурси. Як вже зазначалося, криміналітет достатньою мірою є представленим на Донбасі. Сам регіон був одним із головних епіцентрів кримінальних війн у 1990-х роках в Україні. Значна частина бізнесу на Донбасі тримається в руках осіб, які пройшли 1990-ті. Відтак віддавати свій бізнес або сплачувати данину від нього представникам «ЛДНР» у них не було ніякого бажання. Тому мали місце факти конфліктів між бойовиками та місцевим бізнесом, у тому числі й із тим, який мав кримінальне походження. Наприклад, у Маріуполі власники похоронного бюро «Скорбота» у своєрідному гангстерсько-мафіозному стилі відповіли на спроби бойовиків «ДНР» «вибити» на свої потреби з похоронного агентства півмільйона гривень одноразової виплати та по 100 тисяч гривень щомісяця. Металеву труну, розфарбовану у кольори прапору «ДНР», катали містом, а потім кинули її біля штабу бойовиків. Як зазначив журналіст місцевого сайту новин Г. Перевальний: ««Скорботу» тримають непрості люди. Уявляєте, скільки людей вмирають у промислово неблагополучному місті. Це серйозний бізнес, який ніхто просто так не віддасть. Наїхати на «Скорботу» можуть хіба що повні відморозки» [42].

Таким чином, залучений до гібридної війни криміналітет сприяв поширенню аномії та хаосу, власне, у цьому й полягало його основне завдання, у той час як криміналітет, який був імплементований у соціальні інститути українського суспільства, не бажав втрачати своїх позицій та відстоював довоєнний соціальний порядок.

Криміналітет в умовах від керованого хаосу до соціального порядку. З весни по осінь 2014 року схід країни знаходився у стані аномії, і криміналітет на тимчасово окупованих територіях почував себе у своїй стихії: відбиралися автомобілі та інше майно, максимум, на основі наспіх написаних розписок; обкладався даниною бізнес (від дрібного до великих підприємств); грабувалися квартири, магазини, банки і т. ін.; придбання зброї, навіть важкого озброєння, не було проблемою [43-48]. В таких умовах криміналітет активно використовував

ситуацію та можливості, які перед ним відкривалися, у своїх цілях, вирішуючи власні суто кримінальні задачі.

Із встановленням певного соціального порядку на тимчасово окупованих територіях відверто кримінальні формування поступово зникають з поля зору. Цьому сприяло безпосереднє російське вторгнення та взяття російськими військами та спецслужбами під свій контроль структур, які відповідають за соціальну безпеку в суспільстві.

Виходячи із логіки гібридної війни, І. Руценко говорить, що керований хаос «має закінчуватися не поступово, а миттєво» [49, с. 11]. Російські силовики та підконтрольні їм бойовики зачищають відвертий криміналітет та створюють територію умовного соціального порядку. Як зазначає І. Руценко, «...уявний хаос закінчується, коли тактичні й стратегічні завдання виконано, наступає період «холодного душу», коли місцевим дається чіткий сигнал: ніяких збурень, непокори, відхилень від нового порядку окупаційна влада терпіти не буде» [49, с. 10].

Власне, ситуація із криміналітетом в умовах гібридної війни нагадує стосунки більшовиків та кримінального світу під час громадянської війни в Росії в 1917-1922 рр. та Української революції (1917-1921 рр.). Зокрема, відомий історичний факт, коли одеський криміналітет на чолі із Мішкою Япончиком (М. Вінницьким) спочатку підтримував радянську владу, не в останню чергу виходячи з власних міркувань та інтересів, а згодом був знищений Червоною Армією у ході громадянської війни [50, с. 129-159].

Наприкінці 2015 року вже не спостерігається відвертого бандитизму в неконтрольованих українською владою районах Донбасу. Явні кримінальні угруповання зникають. На тимчасово окупованих територіях проросійськими бойовиками та місцевими колабораціоністами, за участі та під керівництвом російських кураторів, розгортаються квазіінститути, які уособлюють контрольну та репресивну функції влади (правоохорона, судова та пенітенціарна системи, органи безпеки і т. ін.) та забезпечують заснований на примусі соціальний порядок.

Кримінальні процеси на тимчасово окупованих територіях переходять у нову стадію. Ми не будемо детально зупинятися на їхньому аналізі, однак маємо усвідомлювати, що такі процеси, як корупція, розкра-

дання гуманітарної допомоги, контрабанда вугілля, металу, алкоголю, тютюну тощо, відбирання підприємств, бізнесу, власності, майна, здирицтво і т. ін. на території, яка фактично є «сірою зоною», перебуваючи за межами міжнародного правового поля, мають місце, створюючи сприятливі умови для незаконного збагачення її верхівки.

Висновки. Таким чином, гібридна війна як новий тип війн, який очевидно буде супроводжувати людство у XXI столітті, відкриває широкі можливості до втягнення у неї представників світу криміналу. Головною причиною залучення криміналітету до участі у гібридній війні є анонімність як самої війни, так і країни-агресора. Відкрита участь у ній регулярних військових формувань є небажаною або неможливою та відбувається лише у деяких випадках та на окремих стадіях. Відтак криміналітет постає практично ідеальним ресурсом для ведення війн такого типу. Його використання можливе на будь-яких етапах війни: для дестабілізації як криміногенної, так і полі-

тичної ситуації в країні, яка зазнає агресії; для наповнення штучно створеного або стихійного кримінального натовпу; для створення хаосу; для імітації громадянської війни; для участі у бойових діях, диверсіях, терактах тощо. Криміналітет переважно не має ідейних переконань, і у гібридній війні йому відводиться технологічна роль. Через це він може опинитися по різні сторони лінії фронту. Водночас використання криміналітету містить у собі значний ризик, адже він одночасно намагається реалізувати власні, суто кримінальні завдання. Країна-агресор, використовуючи криміналітет у своїх цілях, має більше переваг для себе, адже у такому разі криміналітет використовується на території країни-жертви, завдаючи їй максимальної шкоди. Отже, дослідження особливостей участі криміналітету у війнах, революціях та інших кризах сучасної доби мають як практичне, так і теоретичне значення та потребують подальшого розвитку, зокрема в межах соціології злочинності.

Література

1. Афанасьев В. Эволюция концепции анонимности в социологии девиантного поведения. Рубеж (альманах социальных исследований). 1992. №2. С. 69–81.
2. Кавецкий С. Т. Концепция анонимности Э. Дюркгейма и современные социальные трансформации. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Випуск 35. 2015. С. 38–42.
3. Тард Г. Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступления толпы / сост. и предисл. В.С. Овчинско-го, М.: ИНФРА, 2004. VIII, 391 с.
4. Тард Г. Общественное мнение и толпа: Пер. с фр. / Под ред. П.С. Когана. Изд. 2-е, М.: ЛЕНАНД, 2015. 208 с.
5. Лебон Г. Психология народов и масс. СПб.: «Макет», 1995. 316 с.
6. Сигеле С. Преступная толпа. Опыт коллективной психологии. Издательство: Академический проект, 2011. 125 с.
7. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов; пер. с англ., М.: Политиздат, 1992. 543 с.
8. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія, Х.: ФОП Павленко О.Г., 2015, 268 с.
9. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, К.: НІСД, 2017, 496 с.
10. Лобанова А. С. Соціальна мімікрія в умовах кризи та гібридної війни: пошук емпіричних показників. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. №5 (302), травень 2016. С. 55-71.
11. Криминология: Учебник для вузов / под общ. ред. д.ю.н., проф. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2005. 912 с.
12. Кримінальний кодекс України. Стаття 28. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.10.2018).
13. Буржинський В. А., Кіріленко Ф. О. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація. Південноукраїнський правничий часопис. 2016. №2. С. 187–190.
14. Поклад В. Сепаратизм в Луганской области: социально-психологические предпосылки. Криминологические исследования: сб. науч. труд. / гл. ред. В. И. Поклад, канд. филос. наук. Луган. гос. универ. внутр. дел им. Э. А. Дидоренко; Луган. гуман. центр, Северодонецк: РИО ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2018. Вып. 10: Луган. учёные о луган. событиях. 198 с.
15. Перелік найменувань органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України. Міністерство юстиції України. Наказ Міністерства юстиції України від 10 травня 2017 року №1519/5. URL: <https://minjust.gov.ua/n/22507> (дата звернення: 10.09.2018).
16. Чаплик М. М. Роль криміналу у гібридній війні. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 9 червня 2017 р., Маріуполь: ДонДУУ, 2017. 311 с. С. 77–81.
17. Боевики освобождают из тюрем преступников в обмен на службу в «армии ДНР» – Аброськин. URL: <http://www.ostro.org/donetsk/society/news/514549/> (дата звернення: 10.09.2018).
18. Война и мир Вячеслава Аброськина. URL: <http://i24.com.ua/digest/people/vojna-i-mir-vyacheslava-abroskina> (дата звернення: 10.09.2018).
19. Воры в законе слетаются в Украину как мухи на мёд – экс-глава Пенитенциарной службы. URL: <https://politeka.net/>

reading/351109-vory-v-zakone-sletayutsya-v-ukrainu-kak-muhi-na-med-eks-glava-penitentsiarnoj-sluzhby/

20. Руководство «ЛНР» хочет создать шесть батальонов штрафбата из числа заключенных – Снегирев. URL: <http://www.ostro.org/lugansk/society/news/452550/> (дата звернення: 10.09.2018).

21. Сепаратисты объявили мобилизацию в донецком СИЗО – Совбез. URL: <http://korrespondent.net/ukraine/3409224-separatysty-obiavyly-mobylyzatsyui-v-donetskom-syzo-sovbez> (дата звернення: 27.08.2018).

22. Российский танкист-уголовник, попавший в плен под Санжаровкой, даёт показания СБУ (видео). URL: <http://informator.media/archives/65923> (дата звернення: 12.10.2018).

23. 90% задержанных в Мариуполе ранее привлекались к ответственности, – МВД. URL: http://society.lb.ua/life/2014/04/18/263596_90_zaderzhannih_mariupole.html (дата звернення: 12.10.2018).

24. Нападение сепаратистов на милицейский автобус в Харькове устроил 34-летний рецидивист. URL: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/naradenie-separatistov-na-miliceyskiy-avtobus-v-harkove-ustroil-34-letniy-recidivist-362775.html> (дата звернення: 12.10.2018).

25. Среди зачинщиков погромов в Одессе – беглые уголовники. URL: <http://www.charter97.org/ru/news/2014/5/6/97557/> (дата звернення: 12.10.2018).

26. Диверсант «ДНР» пытался взорвать грузовой поезд (ФОТО). URL: <https://www.62.ua/news/2103569> (дата звернення: 10.09.2018).

27. Герасименко Я. В Мариуполе готовили теракт по указанию российской разведки. URL: <http://mrpl.city/news/view/v-obshhestvennom-meste-mariupolya-gotovili-terakt-foto>

28. У Путина готовятся к вводу войск в Украину для «защиты русскоязычных». СБУ в курсе. URL: <https://www.ostro.org/general/society/news/545705/> (дата звернення: 10.09.2018).

29. Чаплик М.М. Роль та місце злочинного світу у російсько-українській гібридній війні. «Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання» Тези доповідей та виступів учасників III Конгресу Соціологічної асоціації України, Харків, 12-13 жовтня 2017 року, Харків, 2017. С. 126–127.

30. Горлівську міліцію захопили злочинці з кримінальним минулим. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dZTUJx47Ylg> (дата звернення: 10.09.2018).

31. Рингис А. Мэр Мариуполя: Боевиков в городе никто не ждёт. URL: https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/11/28/7045777/po_code/ (дата звернення: 10.09.2018).

32. Александр Ходаковский: Очень серьезный процент «ополченцев» – это люди, по правде говоря, маргиналы, асоциальные (ВИДЕО). URL: <http://www.62.ua/news/688340> (дата звернення: 10.09.2018).

33. Гиркин: За «ДНР» воюют бомжи и полубомжи. Пьянство – повальное, наркомания – дичайшая. Видео. URL: <https://gordonua.com/news/war/girkin-za-dnr-voyuyut-bomzhi-i-polu-bomzhi-pyanstvo-rovnoe-narkomaniya-dichayshaya-video-107228.html> (дата звернення: 10.09.2018).

34. Моторола об «ополченцах»: Конечно, есть определенный процент алкоголиков и наркоманов. URL: <http://www.62.ua/article/1050069> (дата звернення: 10.09.2018).

35. Александр Турчинов: «Наше завдання – просуватися на схід». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-39593052> (дата звернення: 10.09.2018).

36. Суд приговорил 8 «торнадоцев» к длительным срокам заключения. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2017/04/7/7140625/> (дата звернення: 12.10.2018).

37. Донецкие воры выбрали Украину и начали зачищать Донбасс от сепаратистов. URL: <http://politica-ua.com/doneckie-vory-vybrali-ukrainu-i-nachali-zachishhat-donbass-ot-separatistov/> (дата звернення: 10.09.2018).

38. Донецкий «зэк» об отношении местного криминалитета к событиям на Донбассе. URL: http://cripo.com.ua/?sect_id=6&aid=206210 (дата звернення: 10.09.2018).

39. Кримінальний фронт гібридної війни проти України. Дзеркало тижня. URL: <https://dt.ua/internal/kriminalnyy-front-gibridnoyi-viyni-proti-ukrayini-.html> (дата звернення: 10.09.2018).

40. Юрий Луценко: «В Украине осталось два с половиной вора в законе» «Мамед, Вася Ушатый и Лера Сумской». URL: <http://vlasti.net/news/60968> (дата звернення: 10.09.2018).

41. В Украине от 40 до 45 «воров в законе», они контролируют многих депутатов и чиновников, – Вячеслав Аброськин (фото). URL: <https://fakty.ua/283231-v-ukraine-ot-40-do-45-vorov-v-zakone-oni-kontroliruyut-mnogih-deputatov-i-chinovnikov---vyacheslav-abroskin> (дата звернення: 16.10.2018).

42. Простаков Г. Бизнес военного времени. URL: <https://vesti-ukr.com/import/vesti-reporter/57459-biznes-voennogo-vremeni> (дата звернення: 30.08.2018).

43. Боевики воруют новые авто из автосалонов Донецкой и Луганской области и переправляют их в Россию. URL: <http://novosti.dn.ua/details/231408/> (дата звернення: 12.10.2018).

44. Боевики грабят магазины в городах Донбасса. URL: <http://www.charter97.org/ru/news/2014/5/13/98370/> (дата звернення: 12.10.2018).

45. 16 июля в Донецке ограблен банк. Украдено 3 млн. долларов – МВД. URL: <http://novosti.dn.ua/details/231473/> (дата звернення: 12.10.2018).

46. Криминогенная ситуация в Луганской области вышла из-под контроля – МВД. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3359170-krymynohennaia-sytuatsiya-v-luhanskoi-oblasty-vyshla-yz-pod-kontrolia-mvd> (дата звернення 12 жовтня 2018).

47. Из автосалонов Донецка похитили 270 автомобилей. URL: <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=30958> (дата звернення: 12.10.2018).

48. Вооруженные мародеры грабят магазины в Енакиеве. URL: http://society.lb.ua/accidents/2014/08/19/276676_vooruzhennie_maroderi_grabyat.html (дата звернення: 12.10.2018).

49. Руценко І. П. Тактика керованого хаосу як інструмент гібридної війни. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. №5 (310), червень 2017. С. 5–29.

50. Савченко В. А. Авантюристы гражданской войны: Историческое исследование. Харьков: Фолио; М.: ООО «Издательство АСТ», 2000. 368 с.

References

1. Afanas'ev, V. (1992) The evolution of the concept of anomie in the sociology of deviant behavior. *Rubezh (Social research almanac)*. 2, pp. 69-81 [in Russian]
2. Kavetskiy, S. (2016) 'Durkheim's Concept of Anomia and Contemporary Social transformation', *Visnyk V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods"*. 35, pp. 38-41. Available at: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/5490> [in Russian]
3. Tarde, G. (2004) *Criminal and crime. Comparative Criminology. Crowd crime. Foreword and comp.* V. S. Ovchinskii. Moscow: INFRA. VIII [in Russian]
4. Tarde, G. (2015) *Public Opinion and the Crowd*. Translated from French. In P. S. Kogan (ed). 2nd edition. Moscow: LENAND [in Russian]
5. Le Bon, G. (1995) *Psychology of popular and masses*. SPb.: "Market"
6. Sighele, S. (2011) *The Criminal Crowd: An Essay on Collective Psychology*. Moscow: Academic Project [in Russian]
7. Sorokin, P. (1992) *Social and Cultural Dynamics*. In Yu. A. Sogomonov (ed.) Translated from English. Moscow: Politizdat [in Russian]
8. Rushchenko, I. P. (2015) *Russia-Ukraine Hybrid War: Sociological Perspective*. Monograph. Kharkiv: FOP Pavlenko O. G. [in Ukrainian]
9. Horbulin, V. (eds.) (2017) *The World Hybrid War: Ukrainian Forefront*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian]
10. Lobanova, A. S. (2016) Social mimicry in crisis and hybrid war conditions: search of empirical indicators. *Visnyk Luhansk Taras Shevchenko National University*. 5 (302). Pp. 55-71 [in Ukrainian]
11. Dolgova, A. I. (eds.) (2005) *Criminology*. Textbook. 3-d edition. Moscow: Norma [in Russian]
12. The Criminal Code of Ukraine. Paragraph 28. Committing a crime by a group of persons, a group of persons by prior agreement, organized group or a criminal organization. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.10.2018) [in Ukrainian]
13. Buzhynskii, V. A. and Kirilenko, F. O. (2016) Crime in Ukraine: current state, trends, determination. *South Ukrainian Law Journal*. 2. Pp. 187-190 [in Ukrainian]
14. Poklad, V. (2018) Separatism in Lugansk region: social-psychological preconditions. *Criminological research. Scientific work collections*. In V. Poklad V. (ed.). Vol. 10 [in Russian]
15. List of names of bodies, institutions of execution of punishments, remand prisons of the State Penal Enforcement Service of Ukraine. Ministry of Justice of Ukraine. Order of the Ministry of Justice of Ukraine of May 10, 2017 №1519/5 [online]. Available at: <https://minjust.gov.ua/n/22507> [in Ukrainian] (date of appeal: 10.09.2018)
16. Chaplyk, M. (2017) The role of criminals in hybrid warfare. *Ukrainian Society in a War: Challenges of the Present and Prospects for Peacebuilding: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Mariupol, June 9, 2017, Mariupol: DonSUM*. Pp. 77–81.
17. Militants release criminals from prisons in exchange for service in the "DPR army" – Abroskin [online]. Available at: <http://www.ostro.org/donetsk/society/news/514549/> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
18. War and Peace of Vyacheslav Abroskin [online]. Available at: <http://i24.com.ua/digest/people/vojna-i-mir-vyacheslava-abroskina> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
19. Thieves in law flock to Ukraine like flies to honey – the head of the Prison Service [online]. Available at: <https://politeka.net/reading/351109-vory-v-zakone-sletayutsya-v-ukrainu-kak-muhi-na-medeks-glava-penitentsiamoj-sluzhby/> [in Russian]
20. The leadership of the "LPR" wants to create six battalions of the penal battalion from among the prisoners – Snegirev [online]. Available at: <http://www.ostro.org/lugansk/society/news/452550/> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
21. The separatists announced mobilization in the Donetsk detention center – Security Council [online]. Available at: <http://korrespondent.net/ukraine/3409224-separatysty-obiavyly-mobylyzatsiyi-v-donetskom-syzo-sovbez> [in Russian] (date of appeal: 27.08.2018).
22. A Russian tankman-criminal captured at Sanzharovka testifies to the SBU (video) [online]. Available at: <http://informator.media/archives/65923> [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).
23. 90% of detainees in Mariupol were previously brought to justice, – the Ministry of Internal Affairs [online]. Available at: http://society.lb.ua/life/2014/04/18/263596_90_zaderzhannih_mariupole.html [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).
24. The separatists attacked a police bus in Kharkov was arranged by a 34-year-old recidivist [online]. Available at: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/napadenie-separatistov-na-miliceyskiy-avtobus-v-harkove-ustroil-34-letniy-recidivist-362775.html> [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).
25. Among the instigators of the pogroms in Odessa are fugitive criminals [online]. Available at: <http://www.charter97.org/ru/news/2014/5/6/97557/> [in Russian] (дата звернення: 12.10.2018).
26. Saboteur "DNR" tried to blow up a freight train (PHOTO) [online]. Available at: <https://www.62.ua/news/2103569> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
27. Gerasimenko Y. In Mariupol, a terrorist attack was prepared as directed by Russian intelligence [online]. Available at: <http://mrpl.city/news/view/v-obshhestvennom-meste-mariupolya-gotovili-terakt-foto> [in Russian]
28. Putin is preparing to send troops to Ukraine to "protect the Russian-speaking". SBU in the know [online]. Available at: <https://www.ostro.org/general/society/news/545705/> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
29. Chaplyk, M. (2017) The role and place of the criminal world in the Russian-Ukrainian hybrid war. "New Inequalities – New Conflicts: Ways to Overcome" Abstracts and Papers of Participants of the Third Congress of the Sociological Association of Ukraine. p. 126–127.
30. Gorlivka militia was seized by criminals with a criminal background [online]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=dZTUJx47Ylg> [in Ukrainian] (date of appeal: 10.09.2018).
31. Ringis, A. Mayor of Mariupol: Nobody expects militants in the city. URL: https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/11/28/7045777/no_code/ [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
32. Alexander Khodakovsky: A very serious percentage of "militias" are people, in truth, marginalized, asocial (VIDEO) [online]. Available at: <http://www.62.ua/news/688340> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
33. Girkin: Bums and half-bums are fighting for the "DPR". Drunkenness is rampant, drug addiction is the wildest. Video [online]. Available at: <https://gordonua.com/news/war/girkin-za-dnr-voyuyut-bomzhi-i-polu-bomzhi-pyanstvo-povalnoe-narkomaniya-dichayshaya-video-107228.html> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
34. Motorola about the "militias": Of course, there is a certain percentage of alcoholics and drug addicts [online]. Available at: <http://www.62.ua/article/1050069> (дата звернення: 10.09.2018).
35. Olexandr Turchynov: "Our task is to move east" [online]. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-39593052> [in Ukrainian] (date of appeal: 10.09.2018).
36. The court sentenced 8 "tornadovtsev" to long terms of imprisonment [online]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2017/04/7/140625/> [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).

37. Donetsk thieves chose Ukraine and began to clean the Donbass from the separatists [online]. Available at: <http://politica-ua.com/doneckie-vory-vybrali-ukrainu-i-nachali-zachishhat-donbass-ot-separatistov/> [in Ukrainian] (date of appeal: 10.09.2018).
38. Donetsk "prisoner" on the attitude of local criminals to the events in the Donbass [online]. Available at: http://cripo.com.ua/?sect_id=6&aid=206210 [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
39. Troyan V. The criminal front of the hybrid war against Ukraine. Dzerkalo Tyzhnia [online]. Available at: https://dt.ua/internal/kriminalniy-front-gibridnoyi-viyni-proti-ukrayini-_html [in Ukrainian] (date of appeal: 10.09.2018).
40. Yuriy Lutsenko: "Two and a half thieves in law remain in Ukraine" "Mamed, Vasya Ushaty and Lera Sumskey" [online]. Available at: <http://vlasti.net/news/60968> [in Russian] (date of appeal: 10.09.2018).
41. In Ukraine, from 40 to 45 "thieves in law", they control many deputies and officials, – Vyacheslav Abroskin (photo) [online]. Available at: <https://fakty.ua/283231-v-ukraine-ot-40-do-45-vorov-v-zakone-oni-kontroliruyut-mnogh-deputatov-i-chinovnikov--vyacheslav-abroskin> [in Russian] (date of appeal: 16.10.2018).
42. Prostavok G. Wartime business [online]. Available at: <https://vesti-ukr.com/import/vesti-reporter/57459-biznes-voennogo-vremeni> [in Ukrainian] (date of appeal: 30.08.2018).
43. Militants steal new cars from car dealerships in Donetsk and Lugansk region and transport them to Russia [online]. Available at: <http://novosti.dn.ua/details/231408/> [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).
44. Militants rob shops in the cities of Donbass [online]. Available at: <http://www.charter97.org/ru/news/2014/5/13/98370/> [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).
45. On July 16, a bank was robbed in Donetsk. 3 million dollars stolen – the Ministry of Internal Affairs [online]. Available at: <http://novosti.dn.ua/details/231473/> (дата звернення: 12.10.2018).
46. The criminal situation in the Luhansk region has gotten out of control – the Ministry of Internal Affairs [online]. Available at: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3359170-krymynohennaia-sytuatsiia-v-luhanskoi-oblasti-vyshla-yz-pod-kontrolia-mvd> [in Russian] (date of appeal: 12 October 2018).
47. 270 cars were stolen from Donetsk car dealerships [online]. Available at: <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=30958> [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).
48. Armed looters rob stores in Yenakievo [online]. Available at: http://society.lb.ua/accidents/2014/08/19/276676_vooruzhennie_maroderi_grabyat.html [in Russian] (date of appeal: 12.10.2018).
49. Rushchenko, I. P. (2017) Tactics of controlled chaos as an instrument of hybrid warfare. Visnyk Luhansk Taras Shevchenko National University. Vol. 5, Pp. 5–29.
50. Savchenko, V. A. (2000) Civil War Adventurers: A Historical Investigation. Kharkov: Folio. M.: AST Publishing House LLC, 368 p.